

Ivanka Pavlić

REVOLUCIONARNA DJELATNOST VINODOLACA U DRUGIM KRAJEVIMA

Ovom prilikom, pored prikaza o djelatnosti grupe vinodolskih aktivista u Zagrebu, dajemo i kraće priloge o dvojici revolucionara čija se aktivnost, stjecajem okolnosti odvijala izvan Vinodola. Riječ je o izuzetno zanimljivim ličnostima: Branku Grbčiću-Ici, iz Jadranova i Vjekoslavu Spoji, iz Bribira.

BRANKO GRBČIĆ-ICO rodio se 21. XI 1920. godine u Sv. Jakovu Šiljevici (danas Jadranovo) gdje je završio osnovnu školu. Zanat trgovca tekstilne struke izučio je u Zagrebu, gdje se i doškolovalao, te pred sam rat postaje šef jedne radnje.¹

O razdoblju koje je proveo u Zagrebu, nešto više saznajemo iz izjave pukovnika Boška Šnajdera koji je Branka poznavao još od djetinjstva:

»Od 1935. godine ja sam polazio srednju školu u Zagrebu na kojoj je postojao organiziran rad preko skojevskih grupa... Pošto smo se gotovo tjedno nalazili zajedno s pokojnim Brankom, na njega sam prenosio duh i ideje uvlačeći ga prvo vrijeme preko izleta, predavanja i zabava u krug napredne omladine Zagreba...

Pred kraj 1939. godine on je bio formiran kao napredni omladinac s jasnim shvaćanjima o potrebi nepomirljive borbe protiv buržoazije za prava radničke klase.«

Ljerka Logar, predratni ilegalac i aktivni sudionik NOB-a u svojoj izjavi također potvrđuje da je Branko:

»Ideološki bio potpuno vezan uz radničku klasu i njenu klasnu borbu i da je aktivno radio u SBOTIČU.«

Da je u tim predratnim godinama Branko bio sudionik u akcijama napredne omladine potvrđuje i njegov brat Ivan te sestra Cveta. Dakako, imena ljudi i pojedinih akcija se ne sjećaju, budući da je Branko bio prilično konspirativan, ali se pouzdano sjećaju da je odlazio na sastanke koje

je organizirala napredna omladina, sudjelovao u akcijama, a jednom prilikom je sestru Cvetu odveo do jednog punkta (u nekom podrumu na Trešnjevci) gdje se u prostoriju, inače svu u crvenom tonu, ulazilo ispod jedne zastave.

Godine 1941, negdje u rujnu, Branko dolazi u Jadranovo. Bratu je izjavio da je zapravo morao pobjeći iz Zagreba, budući da je sudjelovao u jednoj akciji protiv njemačkog okupatora te mu je prijetila opasnost da bude uhapšen.

U Jadranovu ne ostaje dugo. Na poziv vojnih vlasti odlazi u Petrovaradin i to kao domobranski regrut. Iz Petrovaradina ubrzo dobiva prekomandu za Zagreb gdje je upućen na radio-telegrafski tečaj ali ujedno koristi priliku i ponovo stupa u vezu s partijskom organizacijom.

Po završetku tečaja raspoređen je u jednu zrakoplovnu jedinicu za vezu, smještenu u neposrednoj blizini Banja Luke. Budući da je zadatak jedinice bio da se putem radio-veze daju obavještenja o naletu savezničkih aviona te davanju uzbune, Branko je doista imao dobre uvjete da djeluje kao partizanski obavještajac. No, pored toga, on vrlo brzo postaje i neumoran politički radnik i agitator ne samo u svojoj jedinici nego i u cijelom neprijateljskom garnizonu.

Neumoran je, ali izuzetno odlučan i nadasve hrabar. Pod najtežim okolnostima, u nekoliko navrata, odlazi na slobodni teritorij i osobno kontaktira s komandantima i komesarima V korpusa, te najvišim vojno-političkim rukovodiocima: Đurom Pucarom-Starim, Osmanom Karabegovićem i ostalima.

Da je Branko doista održavao vezu s Okružnim komitetom KPJ za Kozaru, pored ostalih, svjedoči i drug Hajro Kapetanović, koji je nakon oslobođenja, ugledavši Brankovu sliku, u njemu prepoznao partizanskog obavještajca Icu (Brankov ilegalni naziv), odnosno, tada domobranskog narednika na aerodromu Založani.

»Lično poznanstvo imao sam sa drugom Grpčićem na Kozari. Njegov dolazak u Komitet bio je na naš zahtjev. Mi smo druga Grpčića Branka poslali do štaba V korpusa NOVJ za Bosansku krajinu gdje je on sa drugovima u Štabu i obavještajnim oficirima ugovorio i dobio određene šifre kojima je trebao da šalje važnije vijesti iz Banja Luke...«

Drug Kapetanović također ističe da je kasnije obaviješten da je drug Ico obavljao povjerene zadatke na najbolji način te da su ga krasile odlike jednostavnog, ali staloženog i hrabrog čovjeka.

Banjolučki ilegalci iz tog vremena Avdo Đumrukčić, Matko Galić i Munib Čerimić, također u svojim izjavama ističu da je Branko bio veoma podesna osoba za izvršavanje posebnih povjerljivih zadataka, budući da je bio radio-telegrafist, nekompromitiran, a uz to vrlo hrabar i staložen.

Potpukovnik avijacije u mirovini, drug Aleksandar Bole, bio je jedan od najbližih Brankovih suradnika u vremenu od početka 1943. godine pa sve do oslobođenja Banja Luke (19. IX 1944), odnosno dana Brankove pogibije. U prilično opširnoj izjavi drug Bole daje niz autentičnih podataka iz kojih se još jasnije sagledava koliko je velika i značajna bila uloga Branka Grbčića, ne samo kao obavještajca, nego i čovjeka koji je u mnogome pridonio da su Banja Luku vrlo brzo osvojile partizanske snage.

Nadalje drug Bole ističe da je upravo Branko u svim akcijama bio koordinator, čovjek i rukovodilac u kojeg su svi imali neograničeno povjerenje.

Išao je na zadatke tamo gdje je bilo najteže, a uspijeva također u gotovo svaku domobransku formaciju ubaciti svog obavještajca. Svi ti obavještajci slali su mu izvještaje koje je on onda odabirao, provjeravao i slao dalje. Pored svega navedenog, dovoljno govori i podatak da je, upravo zahvaljujući Branku, gotovo cijela domobranska četa za vezu bila na strani NOP-a. Nakon napada partizanskih jedinica na Banja Luku, početkom 1944. godine, Nijemci i ustaše poduzimaju opsežne pripreme kako bi što bolje utvrdili grad, ali ratni planovi ubrzo se nalaze u rukama ilegalaca. (Gotovo je nepotrebno više isticati da je to bio pod neposrednim Brankovim rukovodstvom.)

Branko tada, pored niza drugih mjera, ubacuje svog suradnika u komandu pozadine, kojom su inače upravljali Nijemci, te ubrzo dobivaju uvid u brojno stanje neprijateljskih jedinica.

Nekako istovremeno (zajedno s drugom Boleom) uspijeva uhvatiti i četničkog kurira koji je ujedno bio vrlo aktivni suradnik Gestapoa.

Neposredno pred napad partizanskih jedinica na Banja Luku, 1944. godine, Branko svim snagama razvija živu djelatnost u domobranskim jedinicama koje su, budući da su bile najbrojnije, mogle odigrati značajnu ulogu prilikom zauzimanja grada od partizanskih jedinica. Dakako, uz vrlo pasivnu ulogu, što se zapravo i dogodilo.

Početak napada na grad Branko, zajedno s predstavnikom Štaba korpusa i novim sekretarom Mjesnog komiteta Anđom Knežević, prati akcije te njima rukovodi. Sve je išlo veoma brzo, no Nijemci uporno brane srednjovjekovni kaštel, i Branko se upućuje na taj pravac da osobno izvidi situaciju.

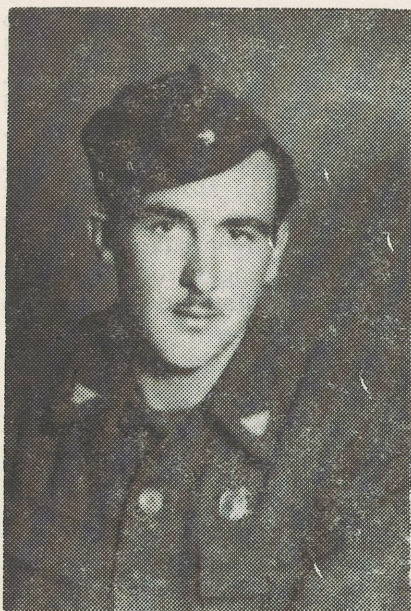
Upravo na tom putu, dok je pretrčavao jednu ulicu, zahvatio ga je mitraljeski rafal. Ubrzo je izdahnuo na rukama svog druga i suborca Branka Mihelčića.

Tako je veliki i odani borac Partije završio svoj život ne dočekavši slabodu za koju se toliko borio.

Veliki ilegalni vojni obavještajac Ico na žalost ostaje u ilegalnosti i poslije rata (čak svrstavan u redove neprijatelja) da bi konačno na inzistiranje brata Ivana, a uz pomoć Zvonka Mihelčića, bio svrstan tamo gdje je i pripadao.

BILJEŠKA

¹ Originalne izjave kao i dokumenti nalaze se kod Brankovog brata, inž. Ivana Grbčića (Jadranovo, Obala 30). Fotokopije izjava čuvaju se također i u Mjesnoj organizaciji Saveza boraca te Muzejskoj zbirci NOB-a u Crikvenici.

VJEKOSLAV SPOJA jedan je od malobrojne grupe ustanika što su sa Žikicom Jovanovićem-Špencem ispalili prvi metak u Beloj Crkvi, te tako 7. VII započeli ustanak u Srbiji.¹

Rođen je u Bribiru 24. siječnja 1916. godine, gdje je završio osnovnu školu a zatim i zanat, dakako zidarski, a uz to uči i za минера, ne sluteći tada da će gotovo cijeli život posvetiti minama, tunelima i mostovima.

Nakon odsluženja vojnog roka, gdje postaje vrstan puškomitraljezac, mladi Spoja odlazi iz rodnog kraja da bi radio kao miner i zidar na gradilištima širom zemlje, ujedno se osposobljavajući za tunnelskog poslovođu. Pred sam rat našao se u Valjevu, ali već kao sindikalni aktivist koji je više puta hapšen i proganjan. U Valjevu sudjeluje u štrajku radnika poduzeća »Vistad« (danas »Krušik«) i pružnih radnika, te kao jedan od članova pregovaračkog odbora štrajkaša biva protjeran iz grada i njegove bliže

okolice. Ipak, Spoja ostaje u gradu, ali kao ilegalac. U jesen 1940. godine postaje partijski kurir. Započinju njegova putovanja u Beograd, Čačak, Kraljevo te druga mjesta gdje su bili ilegalni partijski punktovi.

Savjesno izvršava zadatke, neprestano se izlažući opasnostima, ali ubrzo stječe povjerenje KP te u ožujku 1941. godine postaje njen član. Vijest da je primljen u redove KP saopćio mu je drug Miloš Minić.

Kada je u travnju 1941. godine izvršen napad na Jugoslaviju, Vjekoslav se, prema ratnom rasporedu, trebao javiti u jedinicu koja se nalazila u Gerovu (Gorski kotar) i on bez službenog poziva odmah kreće, osjećajući obavezu da treba braniti domovinu.

Uspijeva stići samo do Zagreba gdje su već Nijemci i ustaše preuzeli vlast, te Vjekoslav, umjesto da krene u rodni kraj, nastoji se vratiti u Valjevo.

Nekako je uspio doći do Zemuna, ali već na Savi (koja je u međuvremenu postala dobro čuvana granica) nailazi na teškoće.

Prijeći most bilo je suviše opasno, preplivati hladnu rijeku također, stoga je odlučio da se preveze brodićem koji je inače prevozio putnike. Njemačkom vojniku, koji je ubrzo zatražio dokumente, nekako je uspio objasniti da su mu ostale stvari u Valjevu i da ide po njih, ali da se kani vratiti. Na svu sreću njemački vojnik je povjerovao, te nije bilo većih problema, i za nekoliko dana našao se u Valjevu, ali i tu se već nalazi njemački okupator.

Ubrzo se Vjekoslav zaposlio u jednom restoranu zvanom »Paviljon«, i to kao konobar.

Ne bez razloga. Naime, tu su se hranili Nijemci, te je Vjekoslav, po nalogu Partije, pažljivo pratio njihovo kretanje, razgovore i nastojao što

bolje upoznati njihovo oružje, a pažnju mu je, kao puškomitraljescu, privlačio njemački »šarac«.

Međutim, tu ne ostaje dugo. Jednog dana Nijemci su mu naredili da ode u grad i na popravak odnese nogometnu loptu, ali su mu za pratnju odredili jednog njemačkog vojnika.

Slučaj je htio da ga je u centru grada prepoznao jedan policijski agent koji ga je prije rata hapsio, te je to pokušao i sada, ali na sreću njemački vojnik to ne dopušta.

Toga časa je bio spašen, ali više nije mogao ostati u gradu i o tome obavještava partijsku organizaciju.

Već 6. VII 1941. godine u »Paviljon« dolazi sin Vjekoslavova druga iz partijske ćelije s porukom da u 15 sati i 5 minuta bude kod Pivare. Došavši točno u zakazano vrijeme na mjesto sastanka, zatiče Zdravka Jovanovića, a ubrzo dolaze i ostali drugovi iza čega slijedi dogovor. Jovanović određuje Vjekoslava za vođu grupe koja se morala uputiti u pravcu Bele Crkve. Pri polasku je dobio pištolj i upozoren je na znake raspoznavanja. Na određeno mjesto stigli su negdje oko podne, ali tek nakon nekoliko sati u susret su im došla dva nepoznata čovjeka. Bili su to Žikica Jovanović-Španac (narodni heroj, poginuo 13. III 1942. godine) i Vladan Bojanić (danas sudac Ustavnog suda SR Srbije).

Žikica Jovanović ih je izvijestio da se u Beloj Crkvi okupilo dosta naroda i da kane održati politički zbor. Doista, politički zbor je i održan i to bez prisutnosti žandara. Tek kada su Žikica i drugovi krenuli prema planini Rožaj, žandari su se pojavili, nastaje gužva, odjekuju prvi hici i tako se, eto, među prvim ustanicima Srbije našao i jedan sin Vinodola.

Nakon spomenutih događaja u Beloj Crkvi, grupa se uputila prema planini gdje je bio njihov logor a ubrzo će, upravo ta grupa, prerasti u Rađevsku partizansku četu.

Po povratku iz ove akcije Vjekoslav dobiva novi zadatak: otići u Valjevo, javiti se Milošu Miniću i dovesti grupu novih boraca. Nimalo lak zadatak, ali uspješno je izvršen i grupa novih ustanika našla se u Rađevskoj partizanskoj četi. Vjekoslav uskoro postaje pomoćnik političkog komesara spomenute čete i partijski rukovodilac u četi.

Nakon povlačenja glavnine partizanskih snaga iz Srbije, naći će se, u ožujku 1942. godine u Foči te postaje borac Prateće čete pri Vrhovnom štabu. Nakon naređenja druga Tita, od 6. listopada 1942. godine, da se u Bosanski Petrovac uputi stotinjak boraca na inžinjerski tečaj, Vjekoslav, kao već iskusni miner, polazi i završava ga, da bi već 24. studenog 1942. godine, kada je u Bosanskom Petrovcu formirana Inžinjerijska četa Vrhovnog štaba, preuzeo dužnost zamjenika političkog komesara čete.

Upravo ta mala ali hrabra četa čini velike podvige u toku četvrte i pete neprijateljske ofanzive, rušeći mostove u dolini Rame i Neretve.

U najuspješnije pothvate ubraja se upravo rušenje legendarnog mosta na Neretvi, te izgradnja novog prelaza, gdje je upravo uloga Vjekoslava Spoje vrlo značajna.

Jedan od sudionika tog događaja, Milutin Despotović, se sjeća:

»Volođa (Smirnov) i Duško (Novaković) pozvaše četu da priđe bliže srušenom mastu. Svi žučno govore. Najglasniji su Volođa i Spoja. Posle neduge diskusije, Volođa je ipak usvojio predlog Vjekoslava Spoje u ne-

koliko izmenjen. Odlučeno je da gradimo most tipa konzole, tj. da u skelet srušenog mosta poprečno uvučemo i učvrstimo grede i telefonske stubove i da na njih postavimo ogradu i pod.»

Tako je i učinjeno. Povijesni prelaz boraca i ranjenika je započeo...

Slijede nove akcije i mova zaduženja. Od 15. rujna 1943. godine Vjekoslav Spoja postaje komandir Prvog inženjerskoj bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ osnovanog u Donjem Vakufu. Od 12. veljače 1944. godine, kada je u Drvaru formirana prva inženjerska brigada VŠ NOV i POJ, Vjekoslav postaje zamjenik komandanta a u studenom 1944. godine i komandant i jednog od specijalnih bataljona u sastavu brigade.

Svoje bogato i graditeljsko iskustvo prenosio je i generacijama mladih inženjeraca u poslijeratnom razdoblju u vrijeme obnove i izgradnje ratom upustošene zemlje.

Danas živi u Beogradu, sve češće svrati u svoj rodni Bribir, a svakog 7. VII jedan je od najuglednijih i najdražih gostiju žitelja Bele Crkve.

BILJEŠKA

¹ Fotokopije novinskih članaka o V. Spoji nalaze se u Muzejskoj zbirci NOB-a u Crikvenici.